

EENS JE BEMINDE GEKOZEN DOOR HET BOS DE BOMEN LEREN ZIEN

Normale functionaliteit en schrijven

"Alle schrijfoefeningen zijn functioneel daar ze gericht zijn op een eindprodukt". Of ook de leerlingen deze waarheid steeds ervaren, valt sterk te betwijfelen. Allen kennen we voorbeelden zoals van die ene leerling die in geuren en kleuren het laatste model van een auto, of hoe die eruit zou moeten zien, kan beschrijven, maar er niet toe komt iets zinnigs op papier te zetten van een O zo wijze uitspraak van filosoof X.

Schrijven is wel normaal functioneel en wordt in die zin ervaren wanneer we gemotiveerd worden om te schrijven, als we het nut ervan op korte termijn inzien. Gemotiveerd zijn we, als we juist gekozen hebben voor iets, als we zelf bepaald hebben waarvoor we ons gaan inzetten. (1) Het maken van een bewuste studiekeuze heeft immers tot gevolg, dat we ons ook degelijk willen voorbereiden op die studie. Naast voldoende voorbereidende kennis moeten we echter ook algemene vaardigheden zoals noteren, vragen stellen, lezen, structureren en samenvatten beheersen. Een goede studiemethode bevat deze algemene vaardigheden die we in de lessen moedertaal kunnen inoefenen door middel van de "synthese".

Schrijvend leren (de synthese) en studerend lezen (de studiemethode) (2)

SCHEMA

BEGRIJP	FASEN	OMSCHRIJVING	
		SYNTHESE	STUDIEMETHODE
I. Verwerven 1. P (preview) 2. Q (question)	Oriënteringsfase Vraagfase	oriënterend/globaal noteren oriënterend vragen stellen	oriënterend/globaal lezen oriënterend vragen stellen
II. Verwerken 3. R (read) 4. R (reflect)	Leesfase Beschouwingsfase	grondig de notities lezen structureren : 1. schematiseren 2. integreren	grondig de tekst lezen structureren : 1. schematiseren 2. integreren
III. Verstrekken 5. R (recite) 6. R (review)	Formuleringsfase Herhalingsfase	samenvatten verwerken tot een tekst (memoriseren)	samenvatten met je eigen woorden (memoriseren)

BESPREKING

Het schema toont aan dat de verschillende fasen van de synthese overeenkomen met die van de studiemethode. Ook de basisvaardigheden komen voor bij de studiemethode. Als praktisch voorbeeld nemen we de geschreven luistersynthese, waarbij een gesproken tekst door de leerlingen schriftelijk wordt samengevat. We beschouwen de synthese als een leerproces bestaande uit zes fasen, die herleid kunnen worden tot drie basisvaardigheden : het verwerven, het verwerken en het verstrekken van kennis. De vaardigheid om een korte inhoud van een tekst te geven noemen we "samenvatten".

Het doel van een studiemethode is een geschreven cursus studeren en daarom ligt er meer nadruk op de wijze van lezen.

Bij de synthese leren we al schrijvend : we noteren, structureren schriftelijk en vatten schriftelijk samen.

VERWERVEN

Fase 1 : de oriënteringsfase

SYNTHESE : De leerlingen noteren oriënterend en globaal. Dat wil zeggen dat ze zonder een structuur aan te brengen of een selectie door te voeren zoveel mogelijk gegevens neerschrijven. Zelfs voorbeelden kunnen interessant zijn om bij het memoriseren als geheugensteun te dienen.

STUDIEMETHODE : De leerlingen lezen de tekst oriënterend en globaal. Oriënterend lezen we door vragen te stellen : "Wat staat erin ?", "Waar gaat het over ?". We lezen alles wat de aandacht trekt : titel, inhoudsopgave, voor- en achterflap, voorwoord, inleiding en samenvattingen. Met deze wijze van lezen, verkrijgen we een eerste indruk en wordt tevens het leesdoel scherper gesteld. Dit laatste is vooral belangrijk voor de concentratie.

Als we globaal lezen, stellen we de vraag : "Wat wordt erover het onderwerp gezegd ?". We lezen de cursus in een snel tempo en letten tegelijkertijd op de kernideeën en hun verhoudingen tot elkaar. We zien nu elk deel en zijn plaats in het geheel.

Fase 2 : de vraagfase

SYNTHESE : Nadat de leerlingen de losse gegevens genoteerd hebben, stellen zij kennisvragen. Dit zijn vragen omtrent definities van woorden of feiten die ze zich niet meer herinneren.

STUDIEMETHODE : Ook hier stellen we voor de hand liggende vragen zoals bij de synthese.

VERWERKEN

Fase 3 : de leesfase

SYNTHESE : De leerlingen overlezen de notities grondig en nauwkeurig. Ze halen de kernideeën eruit en gaan na wat voorbeelden, argumenten of toepassingen zijn. In die fase kunnen de leerlingen gebruik maken van begrips- en toepassingsvragen. Door middel van begripsvragen duiden ze hoofdzaken aan. Toepassingsvragen zijn geschikt om de informatie in nieuwe situaties toe te passen. Op deze manier tonen de leerlingen aan dat ze de informatie begrijpen. Door het onderscheid aan te brengen tussen hoofd- en bijzaken, verkrijgen de leerlingen een eerste inzicht in het geheel.

STUDIEMETHODE : We lezen de cursus grondig door. We trachten zowel de hoofdzaken als de bijzaken grondig te begrijpen. In deze fase beantwoorden we de vragen gesteld in de vraagfase.

Fase 4 : de beschouwingsfase

SYNTHESE : De leerlingen structureren de tekst enerzijds door het opstellen van een schema, waardoor de structuur van de tekst duidelijk wordt, anderzijds door het integreren van hoofd- en bijzaken in het geheel door onderlinge verhoudingen aan te tonen en ze kritisch te ordenen. Aan de hand van analysevragen wordt de activiteit van schematiseren en integreren vergemakkelijkt en worden verbanden verklaard door motieven en oorzaken aan te duiden. Men kan met andere woorden de wisselwerking tussen hoofd- en bijzaken verduidelijken.

STUDIEMETHODE : We structureren de cursus. We stellen een schema op waarin de hoofd- en bijzaken duidelijk onderscheiden zijn en we integreren de hoofdzaken in het geheel door hun onderlinge verhoudingen aan te tonen.

VERSTREKKEN

Fase 5 : de formuleringsfase

SYNTHESE : In deze fase wordt de tekst samengevat. Door middel van synthesevragen worden de leerlingen gestimuleerd tot zelfstandig denken en creativiteit. De leerlingen kunnen tot een afgewerkt schrijfprodukt komen.

STUDIEMETHODE : De uiteindelijke samenvatting kan mondeling of schriftelijk gebeuren. Het spreekt vanzelf dat niet alle schema's in een tekstvorm verwerkt worden. Wel is het noodzakelijk dat we verbanden kunnen leggen en de inhoud met onze eigen woorden formuleren.

Fase 6 : de herhalingsfase

SYNTHESE : Willen we de tekst memoriseren, wat echter niet altijd de bedoeling is bij een synthese, dan moeten we de beknopte weergave regelmatig herlezen en herhalen. Aan de hand van evaluatievragen kunnen we nagaan of we de tekst volledig begrijpen en de inhoud beheersen. We

kunnen onze mening uitdrukken over de gegeven opvattingen, ideeën, methoden en theorieën.

STUDIEMETHODE : In de herhalingsfase memoriseren we het geheel. We hebben nu een duidelijk overzicht van het geheel en een inzicht in de structuur verworven. Door het herhalen en door de cursus nog eens globaal door te nemen, bereiden we ons voor op de komende proef.

Enkele praktische wenken i.v.m. de vereiste vaardigheden

Algemene vaardigheden zoals denken, kijken, luisteren, lezen, spreken, schrijven en handelen komen in de lessen moedertaal aan bod, maar kunnen ook in andere lessen ingeoefend worden. We kunnen hiervoor vakoverschrijdend te werk gaan. Het proces van intensief luisteren, meedenken, selecteren en neerschrijven wordt telkenmale herhaald in elke les.

LEZEN

Dat iedereen kan leren lezen, wordt na de recentste wetenschappelijke bevindingen met gehandicapte kinderen vrij algemeen aanvaard. (3) De vraag is of iedereen juist en efficiënt kan lezen.

In leeslaboratoria in de Verenigde Staten wordt het belang van snel en efficiënt lezen onderstreept. Snel en efficiënt lezen betekent immers kostbare tijd uitsparen.

De bedoeling van efficiënt lezen is de in de tekst aanwezige ideeën begrijpen. In een alledaags gesprek luisteren we toch ook niet naar elk woord afzonderlijk of naar elke "euh" van de spreker. Hetzelfde dient te gebeuren bij het lezen. Snel en efficiënt lezen doen we eveneens bij het typen. Om snel te typen moeten we steeds de volgende zin aan het lezen zijn. Om ook nog zonder fouten te typen moeten we de voorgaande zin herinneren.

1. Een goede oefening is het lezen van kolommen in kranten. We proberen de kolommen niet van links naar rechts te lezen, maar de zin in één oogopslag te vatten en alzo de kernideeën te onthouden. Geef de leerlingen een maximum aantal minuten op en stel dan vragen naar de kernideeën. Met deze trefwoorden kan eventueel een nieuwe tekst worden geschreven, die vergeleken kan worden met het oorspronkelijk artikel.
2. De leerkracht kan de lectuur voorbereiden. Met een juiste initiatie kunnen we de nieuwsgierigheid en de motivatie aanwakken alvorens de leerlingen beginnen te lezen. "Waarom lees ik dit?" Bepaalde methoden van lesgeven lenen zich hiertoe beter dan andere, zoals bijvoorbeeld het thematisch taalonderwijs. (4) Daarbij kiezen de leerlingen zelf hun materiaal en hun teksten.

3. De lectuur kan ook "nabereid" worden aan de hand van evaluatievragen. Bijvoorbeeld : "Welke nieuwe dingen heb ik gelezen ?", "Wat vond ik interessant ?", "Wat heb ik niet begrepen ?", "Wat kan ik praktisch gebruiken ?", "Hoe stel ik mij de schrijver voor ?".

VRAGEN STELLEN

Het vragen stellen is één van de belangrijkste vaardigheden om na te gaan of we kennis verworven hebben. Laat de leerlingen na een tekst, die ze voor de eerste maal gelezen hebben, enkele zomaar opkomende vragen stellen. Daarna herlezen ze de tekst en stellen weer vragen. Bij het regelmatig herhalen van deze werkwijze zullen de leerlingen evolueren van kennisvragen naar evaluatievragen. De leerkracht kan de leerlingen als taak een overhoring of een examen laten opstellen, waarbij ze op de verschillende soorten vragen moeten letten.

SAMENVATTEN

Samenvatten betekent de hoofdzaken van een tekst verkort weergeven. Zakelijke teksten zijn het meest geschikt om deze vaardigheid in te oefenen.

Wanneer de leerlingen deze vaardigheid in voldoende mate beheersen, dan kunnen we overgaan naar "moeilijkere" teksten, zoals een interview, een telefoongesprek, cursiefjes, thrillers en toneelrecensies. Allereerst kunnen we nagaan hoe we humor, horror of kritiek weergeven, vervolgens onderzoeken we of die humor, horror of kritiek een bijgegeven of de doelstelling van de schrijver is.

Twee werkvormen om de vereiste vaardigheden in te oefenen

GERICHT SCHRIJVEN

Een voorbeeld van een praktische uitwerking van deze werkvorm geven we in een artikel vermeld bij de noten (5). We geven hieronder een algemeen beeld van gericht schrijven, waarbij we de klemtoon leggen op de drie basisvaardigheden van de synthese : verwerven, verwerken, en verstrekken.

De leerlingen kunnen zelf een onderwerp kiezen.

Informatie verwerven betekent gegevens verzamelen. De leerlingen moeten in staat zijn om bronnen te zoeken en gegevens te verzamelen.

Informatie verwerken houdt in dat de leerlingen de gegevens grondig moeten selecteren en ordenen. Ze krijgen nu een overzicht van het geheel door de gegevens te structureren.

Ook lezen ze de teksten grondiger, vatten ze samen, leggen verbanden en schrijven persoonlijke inzichten neer. Informatie verstrekken gebeurt door middel van een schrijfopdracht. Het schrijfprodukt wordt zo bewerkt dat het aantrekkelijk, begrijpelijk en aangepast wordt aan het doel en het publiek.

In deze werkvorm komen ook de algemene vaardigheden aan bod. De leerlingen moeten de verschillende vormen van lezen beheersen, de wijze van vragen stellen, het samenvatten en uitschrijven. Op de verschillende vormen van lezen komen we terug bij het studerend lezen of de studiemethode.

DE LESSYNTHESE

Bij een lessynthese bestaat de opgave in het schriftelijk samenvatten van een les moedertaal of een ander vak met het oog op het bestuderen van de notities. De leerlingen wenden hierbij dezelfde vaardigheden aan die ze gebruiken om een tekst samen te vatten. Toch zijn er enkele verschillpunten door het feit dat een les een didaktisch leerproces is. De leerkracht kan ofwel de vragen zelf opgeven ofwel de leerlingen vragen doen stellen.

Het is belangrijk volgende punten duidelijk aan te tonen :

- de status van de les. Dat wil zeggen hoe verhoudt de les zich tot de leerstof. Betreft het een eerste kennismaking, een toepassingsles, een inoefenles.
- de structuur van de les. Hoe wordt de les-met-die-structuur ingepast in de structuur-van-het-hoofdstuk, van de cursus ? Welke vormen gebruiken we ? Gaat het om een leergesprek of een klasgesprek ?
- de structuur van de les moet gedurende de gehele les zichtbaar zijn. Het onderwerp kan visueel behandeld worden. Het bord en een overhead-projector zijn daarbij dankbare hulpmiddelen.

Een goede lessynthese geeft niet alleen aan wat er bestudeerd moet worden, maar ook hoe er gestudeerd moet worden, hoe er aantekeningen moeten worden gemaakt.

Besluit

Uit voorgaande blijkt dat de afstand tussen schrijvend leren en studerend lezen, of m.a.w. tussen de synthese en de studiemethode, niet zo groot is. Dat komt vooral door de vaardigheden die we toepassen bij het samenvatten. Door het belang van samenvatten aan te tonen in de lessen moedertaal, werken we niet alleen vakoverschrijdend, maar ook normaal functioneel. Een goede studiemethode ontwikkelen verhoogt de kansen van jongeren bij het verder studeren. En dit is niets meer, maar ook niets minder, dan kunnen luisteren, lezen, spreken en schrijven.

Bibliografie over studiemethode

STUDIEMETHODE : OEFENINGEN EN WERKBOEKEN.

G. De Corte, Studeer zo, Orion, Brugge, 1977.

G. De Corte, Je kan ook zo studeren, Orion, Brugge, 1977.

J.B. Dekker, Systeem in de studie, Tjeenk Willink, Groningen, 1974.

G. Lowyck-Cuyppers, Studiemethode, Leidraad bij de universitaire studies, Oefenboek, KUL, Leuven, 1980.

THEORIE EN PRAKTISCHE WENKEN I.V.M. STUDEREN.

M. Knoop, Leren studeren. Het Spectrum, Antwerpen/Utrecht, 1970.

W. Kugeman, Sneller, succesvoller studeren, Het Spectrum, Antwerpen/Utrecht, 1970.

C. Louwerse, Studeren kun je leren, Een werkboek voor studerenden, Uitg. C.F. Callenbach, Nijkerk, 1980.

C. Louwerse, Studeer actief, Wegwijzer voor de beginnende student, Uitg. Intro, Nijkerk, 1984.

G. Lowyck-Cuyppers, Studiemethode, Leidraad bij de universitaire studies, KUL, Leuven, 1980.

M.J.A. Miranda, Studeren door schematiseren, Het Spectrum, Antwerpen/Utrecht, 1981.

C.F. Van Parreren, J. Peeck, E. Velema, Effectief Studeren, Het Spectrum, Antwerpen/Utrecht, 1966.

L. Vandenberghe, Studeren in de eerste kandidatuur, UFSIA, Antwerpen, 1985.

BASISMATERIAAL I.V.M. SCHRIJF- EN STUDIEVAARDIGHEDEN

Stichting voor de Leerplanontwikkeling, Taalvaardigheid in het hoger beroepsonderwijs, tweede verslag, Huisdrukkerij, Enschede, 1984.

Wilfried De Hert, Louis Janssenslaan 40, 2100 Deurne.

NOTEN

- (1) Studiemotivatie, studiesucces en de fasen in een studiekeuzeproces worden behandeld in W. De Hert, Kies je beminde en bemin je keuze, in Vonk, 15de jg. nr. 5, p. 3-11.
- (2) De studiemethode waarnaar we hier verwijzen is de PQ4R-methode, een recentere vorm van de SQ3R-methode. De letters verwijzen naar 5 of 6 fasen uit een leerproces. Meer uitleg vind je onder punt 7 in de bibliografie of bij F. Daems/J. Pepermans/R. Roger, Leren Leven in Taal, De Sikkell, Malle 1982, p. 292.
- (3) Uit een lezing gegeven door W. Van Peer "Lezen is in feite een relatief eenvoudig proces" naar aanleiding van een studiedag "Boeken leren lezen" georganiseerd door VON in O.L.V.-Visitatie, Normaalschool, St.-Amandsberg, 28.2.1986.
- (4) Meer over thematisch taalonderwijs vind je in "Projectonderwijs", Vonk, 15de jg., nr. 4.
- (5) Meer informatie, uitgewerkte lessen en teksten rond "Gericht schrijven" vind je in :
 - P. Tack, Gericht Schrijven, in Vonk, 13de jg., nr. 1, p. 22-34.
 - Stichting voor Leerplanontwikkeling, Bevordering van schrijfvaardigheid in het hoger beroepsonderwijs, zie onder 7.3.
 - F. Daems/J. Pepermans/ R. Roger, Leren Leven in Taal, De Sikkell, Malle, 1982, p. 172-175.